

ВИКОРИСТАННЯ СТИЛІСТИЧНО МАРКОВАНИХ МОВНИХ ЗАСОБІВ У АВТОБІОГРАФІЯХ ЛАУРЕАТІВ НОБЕЛІВСЬКОЇ ПРЕМІЇ

USING STYLISTICALLY MARKED EXPRESSIVE MEANS IN NOBEL PRIZE WINNERS' AUTOBIOGRAPHS

Сердійчук Л.П.,

*викладач кафедри іноземних мов і новітніх технологій навчання
Житомирського державного університету імені Івана Франка*

Статтю присвячено дослідженню мовної особистості лауреатів Нобелівської премії в аспекті виразних особливостей. Дослідження показує, що автори текстів – представники точних наук, здатні до витонченої стилістичної майстерності. Високий рівень мовної досконалості свідчить про вагомий творчий потенціал авторів вивчених автобіографій. Спостерігається значна частота використання стилістично виражених експресивних засобів: стилістичних конвергенцій, епітетів, метафор, порівнянь. Особлива увага приділяється опису використання багатоконпонентних стилістичних конвергенцій.

Ключові слова: автобіографічний дискурс, автобіографічний текст, мовна особистість, засоби мовленнєвої виразності, стилістична конвергенція.

В статье рассматривается творческая языковая личность нобелевских лауреатов в аспекте выразительных средств. Исследование показывает, что авторы текстов, являющиеся представителями точных наук, способны к совершенному стилістическому мастерству. Высокий уровень лингвистического совершенства свидетельствует о весомом творческом потенциале авторов изученных автобиографий. Отмечается высокая частота использования стилістически выраженных выразительных средств и фигур речи, таких как стилістические конвергенции, эпитеты, метафоры и сравнения. Особое внимание уделено описанию использования многокомпонентных стилістических конвергенций.

Ключевые слова: автобиографический дискурс, автобиографический текст, языковая личность, средства выразительности, стилістическая конвергенция.

The article studies the linguistic personality of Nobel Prize winners in the aspect of produced expressive means. The study shows that the authors of the texts being the representatives of exact science are capable of perfect stylistic mastery. The high level of linguistic excellence proves the great creative potential of the authors of the studied autobiographies. High frequency of using stylistically marked expressive means and figures of speech like stylistic convergences, epithets, metaphors and similes has been observed. Special attention is paid to the description of the usage of multi-component stylistic convergences.

Key words: autobiographic discourse, autobiographic text, linguistic personality, expressive means, figures of speech, stylistic convergence.

Постановка проблеми. Однією з центральних у сучасній лінгвістиці є проблема мовної особистості (Ю.М. Караулов, О.М. Шахнарович, П.В. Зернецький, О.О. Пушкін, С.О. Сухих). Важливим напрямом у вивченні цього комплексного явища є аналіз окремих типів дискурсів, продукованих представниками певних соціальних груп (О.І. Дев'ятайкін, В.І. Карасик, О.Б. Сиротиніна). Твори та мовлення видатних постатей викликають особливий дослідницький інтерес у лінгвістичному аспекті; вони є віддзеркаленням притаманних особистостям ментальних когнітивних процесів. Нобелівські лауреати є особливою групою мовних особистостей у професійному і науковому аспекті, вони виділяються особливим типом визнання, тому когнітивна діяльність, представлена у письмових творах, привертає увагу не тільки колег, але й психологів та лінгвістів.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз засобів мовленнєвої виразності автобіогра-

фій лауреатів Нобелівської премії у галузі фізики і хімії. Об'єктом дослідження є автобіографічний дискурс. Предметом вивчення є система засобів мовленнєвої виразності, які виявилися характерними для текстів аналізованих автобіографій. Актуальність роботи зумовлена майже повною відсутністю досліджень, присвячених виразності автобіографічного дискурсу на вказаному матеріалі.

Виклад основного матеріалу. Лінгвістичне дослідження мовної особистості передбачає звернення до продукованого нею дискурсу. Автобіографічний дискурс нобелівських лауреатів (далі – АДНЛ) дає можливість осмислити ступінь мовленнєвої індивідуальності автора, фрагменти картини світу мовної особистості, її ставлення до дійсності, оточення, себе.

Дослідження показало, що лауреати Нобелівської премії для написання автобіографій широко використовують засоби сти-

лістичної виразності, що мають аксіологічне забарвлення.

Використання стилістично маркованих засобів для реалізації комунікативних тактик виявляється абсолютно логічним і пояснюється онтологічними якостями, адже експресивно-образні значення таких засобів інгерентно антропоцентричні й суб'єктивні [1, с. 225], тобто проникнуті комунікативною прагматикою. Здійснюючи вибір стилістично маркованих структур для передання необхідної інформації оптимальним способом, автобіограф підсвідомо мотивований конкретною комунікативною ситуацією, яка детермінує вибір мовленнєвих засобів, тобто автор виконує семантико-прагматичний вибір. За твердженням Г.Г. Почепцова, прагматичною називається семантика вибору декількох структур, що відповідають одній денотативній ситуації [4, с. 35]. Цей вибір є підсвідомим, оскільки автобіографи не є спеціалістами з лінгвістики, однак здійснення такого селективного принципу є свідченням високої мотивованості щодо впливовості й зрозумілості написаних ними автобіографій. Уважаємо можливим стверджувати, що вираження певних суб'єктивних експресивних значень можна розглядати типом комунікативних ходів для забезпечення успішного виконання мовленнєвих тактик.

Проведений протягом дослідження аналіз свідчить про загальну насиченість АДНЛ стилістично маркованими мовленнєвими засобами: у середньому зазначено від 2,5 до 6,6 засобів мовленнєвої виразності на кожні 100 слів тексту. Зрозуміло, що слід брати до уваги індивідуальні риси стилю автобіографів. Так, стилістична насиченість відзначається в основному в автобіографіях більшого обсягу. Усього зазначено 11 008 випадків використання стилістично маркованих засобів у текстовому матеріалі досліджуваного дискурсу.

Висока вживаність епітета для описів пояснюється його здатністю надавати описуваному об'єкту істотної характеристики [6, с. 71], чим дає можливість розширити уявлення про об'єкт, завжди імплікуючи оцінку. Епітет також має значний потенціал щодо здійснення впливу на адресата повідомлення: вибір експресивного означення-епітета є за своєю суттю когнітивною операцією, в результаті якої здійснюється акт впливу мовця/автора на картину світу адресата [2, с. 173]. Намагаючись якомога точніше донести до читача свої думки, нобелівські лауреати-автобіографи вдаються до активного вживання епітетів, наприклад:

(1) *Bolton is a once prosperous but then (the fifties) decaying northern English town which is right-*

fully proud of its legendary contributions to the industrial revolution – the likes of Samuel Crompton and Richard Arkwright were Boltonians (Harold W. Kroto);

(2) *I had done time in two much larger universities and one much smaller college, wide eyed small town youth from Kentucky (John B. Fenn).*

У наведених прикладах об'єктами оцінювання виступають як самі автобіографи, так і важливі для них реалії, причому для АДНЛ виявилось характерним вживання не одного епітета з означальним словом, а низки епітетів (приклад 1) або багатокомпонентних епітетів (приклад 2). Слід підкреслити, що, окрім високої частотності, епітети в АДНЛ відзначаються саме позитивною оцінкою: 93% від загальної кількості виділених. Маючи високу експресивність, епітети з позитивною оцінкою є потужним інструментом виконання прагматичних завдань і тактик: тактики створення позитивного образу автобіографа у прикладі (2) і позитивної самооцінки у прикладі (1).

Метафора є загальновизнаним засобом надання повідомленню особливої експресивності, тобто виконує інтенсифікуючу функцію [7, с. 424; 8, с. 167]. Метафори в АДНЛ характеризуються високим ступенем оригінальності, сприяючи виникненню асоціацій, які відображають суб'єктивне авторське сприйняття дійсності і дають можливість надати додаткового емоційного забарвлення предметам чи явищам та передати оцінку:

(3) *He quickly hammered into my head the importance of making conducting polymers processible (Alan J. Heeger).* У цьому прикладі виразно оцінюється наполегливість і працьовитість керівника під час пояснення наукового матеріалу.

(4) *During the hours that I pored over them [the Book of Knowledge, an encyclopedia for young people], its 20 volumes became a well worn magic carpet to new and fascinating worlds. I've often quipped that "I got through college on the Book of Knowledge", a bit of rhyming hyperbole that contains an appreciable kernel of truth (John B. Fenn).* Тут об'єктами оцінювання виступає власна наполегливість автобіографа (*I pored over them*) – тактика створення власного позитивного образу, а також одне з використовуваних джерел наукових знань (*well worn magic carpet*) – тактика позитивної самооцінки; використання цих метафор є інструментом експлікації прихованої позитивної самооцінки автобіографа. Використання метафори *an appreciable kernel of truth* слугує мовлен-

невим засобом виконання тактики налаштування на інтелектуальний рівень адресата.

У досліджуваному дискурсі відзначено досить значну кількість порівнянь. Метою вживання цього виразного засобу є прагнення надати тексту додаткової виразності та асоціативності [6, с. 136], що забезпечує приховане оцінювання. Наприклад:

(5) *Like farm's peaches and tomatoes, the eight of us grew and ripened in a healthy and carefree environment on the bank of Delaware River (Joseph Taylor);*

(6) *Len lit up like a light bulb (Richard E. Smalley).*

У наведених фрагментах використання порівнянь викликає позитивну оцінку під час сприймання читачем цих фрагментів і слугує реалізації тактики демонстрації самоідентифікації з людською спільнотою.

Варто вказати на використання алюзій різних груп. Уважається, що цей стилістичний прийом допомагає органічно стисло, однак вичерпно вказати на особисту рису або особливість події, тісно поєднаних з оповіддю, оскільки алюзія асоціативно виокремлює важливу думку певного контексту [6, с. 13]. Алюзія вважається прикрасою стилю й засобом натяку на оцінку.

В АДНЛ вказано на використання в основному літературних та історичних алюзій, як у таких фрагментах:

(7) *To chemists who've attended my seminars, she is permanently six years old, the familiar Alice in Wonderland who gazes at the huge book of Looking Glass Sugars (K. Barry Sharpless).*

(8) *All too common attitudes and approaches seem to have progressed little since the days of Galileo (Paul D. Boyer).*

Використання літературних алюзій на відомі художні твори й персонажі (*Alice in Wonderland, Looking Glass Sugars*), а також на історичних осіб (*Galileo*) можна тлумачити мовленнєво-ментальною грою, покликаною активізувати в когнітивній діяльності адресата програмовані позитивні асоціації, закріплені у свідомості за названими стереотипами, і справити очікуване враження на нього, виконуючи функцію маніпуляції.

Варто підкреслити частотне використання в АДНЛ стилістичних конвергенцій: накопичення і сполучення різних стилістичних засобів, що надає висловленню особливої експресивності і є певним сигналом для читача про важливість авторської думки. Компонентами стилістичної конвергенції найчастіше виступають тропи в різноманітних комбінаціях, вибір яких детермінований волею автора тексту [5, с. 70–71]. Завдяки

використанню багатокомпонентних конвергенцій виразність стилістичних фігур концентрується, підсилюється і сприяє точності, яскравості вираження авторської думки в цілому, а також авторської оцінки. У досліджуваному дискурсі типовими виявилися різноманітні конвергенції на основі епітетів, а також багатокомпонентні стилістичні конвергенції. Майстерне використання цього надзвичайно експресивного стилістичного засобу автобіографами, що за фахом займаються хімією та фізикою і не мають жодного професійного відношення до філології або літератури, може викликати подив і розглядатися свідченням різнобічних здібностей авторів досліджуваних автобіографій. Наприклад:

(9) *As with all my experiments, I had started out wildly optimistic as to the difficulty and time required for this experiment, and it was both a tremendous relief and a tremendous satisfaction when it succeeded (Carl E. Wieman) – спостерігаємо вживання трьох епітетів, два з яких поєднані з гіперболою – wildly optimistic, tremendous satisfaction;*

(10) *We examined the hundreds of millions of measurements in a myriad ways (George F. Smoot).* У цьому фрагменті компонентами конвергенції є алітерація, гіпербола (*hundreds of millions of measurements, myriad ways*) та градація (*hundreds, millions, myriad*), які з особливою емоційністю підкреслюють працьовитість науковців-колег і нарощують прагматичний потенціал тексту. Цей стилістично забарвлений фрагмент слугує виконанню тактики демонстрації самоідентифікації з колегами-науковцями і яскраво виражає позитивну оцінку діяльності.

Меншою частотністю відзначено використання повторів. Цей виразний засіб сприяє глибшому й тоншому відтворенню настрою мовця й передає його реакцію на різноманітні вияви життя, що потрапляють до фокусу його уваги [6, с. 135]. Простий лексичний повтор в АДНЛ часто сполучається з використанням паралельних конструкцій. Використовуючи таку побудову висловлень, авторам удасться передати захоплення видатними науковцями, їхньою працею, наполегливістю чи досягненнями:

(11) *He came by almost every lab almost every day to chat with us students about almost everything (John B. Fenn) – потрійний повтор підсилює характеристику образу викладача-вченого й слугує реалізації тактики демонстрації самоідентифікації з колегами-науковцями.*

(12) *Humankind eventually would have solved the matter, but I had the fortunate experience of being the first person with the right idea and the*

right resources available at the right time in history. I would like to mention another right person at the right time, namely Robert Noyce, a contemporary of mine who worked at Fairchild Semiconductor (Jack S. Kilby). П'ятикратний лексичний повтор у наведеному фрагменті значно підвищує прагматику повідомлення та виступає мовленнєвим засобом виконання тактики створення власного позитивного образу й тактики демонстрації самоідентифікації з колегами.

В АДНЛ було виділено низку випадків використання гіперболи, прагматичною метою вживання якої є прагнення посилити увагу до того, що мовець/автор вважає важливим і хоче особливо виділити:

(13) *In those days industry would hire any chemist that could breathe (William S. Knowles).*

(14) *A separate room one floor below us housed this mammoth collection of serial electron micrographs (Martin Chalfie).* Використання гіперболи в першому прикладі та гіперболічної метафори – в другому робить оповідь більш живою, виразною й виступає мовленнєвим засобом вираження тактики позитивної самооцінки. Уживання цих гіперболічних метафор створює позитивні асоціації під час читання, які сприяють сприйняттю автора автобіографії в позитивному ракурсі.

У текстах автобіографій вказано на порівняно невисоку частотність використання інших засобів мовленнєвої виразності, вжитих для надання особливої експресивності. Було виділено такі стилістичні засоби:

– літоту (художнє применшення ознак певних предметів, явищ тощо) [6, с. 102], яка слугує спеціальному підкресленню означуваного явища або ступеня його вияву. В аналізованому дискурсі літота виконує функцію, близьку до характерної для наукової прози [3, с. 166], тобто для передання обережного висловлення думки, наприклад:

(15) *... five years I spent there, while not unhappy, do not stand out in retrospect as a particularly joyful period of my life (Anthony J. Leggett).*

Використання літоти забезпечує реалізацію одразу двох мовленнєвих тактик: позитивної самооцінки й орієнтування на очікування адресата;

– оксиморон (поєднання протилежних чи логічно несумісних понять) [6, с. 115], вживання якого є особливо виразним сигналом для привернення уваги завдяки експресивності смислового контрасту, наприклад:

(16) *I never did terribly well in most normal courses anyway (Carl E. Wieman);*

– інверсію, що вживається для підкреслення значущості того чи іншого аспекту, привернення уваги читача до інформації. Зміна порядку слів надає висловленню з інверсією експресивності, слугує засобом постановки логічних акцентів, полегшує розуміння висловлення заданим чином:

(17) *This I found to be one of the most enjoyable and maturing times of my life (Alan G. MacDiarmid);*

– гру слів, прагматичною метою якої є створення ефекту наближеності до читача й спонукання симпатії до автобіографа, наприклад:

(18) *I still recoil at the memory of that ammoniacal, and demoniacal, assault on my eyes and nose. It was a startling revelation on how and why a whiff of smelling salts can often revive people from a dead faint! (John B. Fenn).*

Названий прагматичний ефект підсилюється використанням окличного речення, яке додатково привертає увагу до змісту фрагмента; загалом, гра слів у цьому разі покликана реалізувати мовленнєву тактику створення позитивного образу автобіографа;

– графічної виразності. Емфатичне виділення за допомогою графічних засобів розглядаються стилістами графічним еквівалентом спеціального інтонаційного оформлення висловлення [3, с. 7] й відзначаються високим ступенем експресивності, наприклад:

(19) *Having chosen something worth doing, never give up and try not to let anyone down (Harold W. Kroto).*

Графічне виділення значно підвищує виразність повідомлення і реалізує тактику звертання до адресата й вираження поради, створюючи прагматичний ефект психологічної близькості з ним.

Результати дослідження стилістичного навантаження АДНЛ в аспекті реалізації мовленнєвих тактик представлено в діаграмі:

Із діаграми видно, що стилістичне навантаження є характерною рисою АДНЛ, до того ж варто вказати на різноманітність засобів, що вжи-

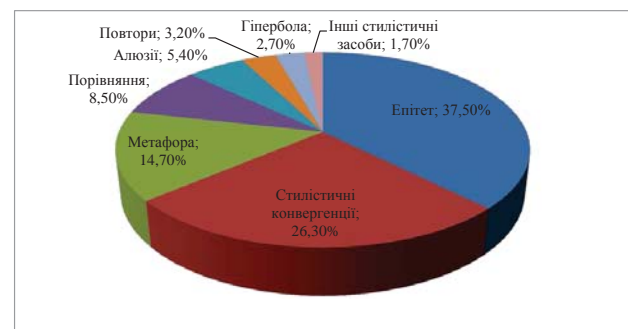

Рис. 1. Частотність використання стилістично маркованих мовних засобів у АДНЛ

ваються для підвищення виразності оповіді й акцентування особливо важливих смислових елементів. Чітко виділяється особливо висока вживаність епітетів і стилістичних конвергенцій, що мають найвищий ступінь експресивності. Серед інших стилістично маркованих мовленнєвих засобів відзначено метафори, порівняння, алюзії, повтори й гіперболи: ці засоби можна назвати високо або достатньо часто вживаними. Невелику групу складають стилістичні засоби невисокої частотності, серед яких є оксюморон, літота, гра слів, інверсія й засоби графічної виразності.

Прямої залежності між використанням окремих стилістичних засобів і реалізацією конкретних мовленнєвих тактик установити не вдалося:

проаналізовані стилістично марковані мовленнєві одиниці можуть слугувати інструментами виконання різних мовленнєвих тактик.

Висновки. Лінгвістичну жанрову рису АДНЛ становить численне використання різних засобів стилістичної виразності. Особливо високою виявилася частотність епітетів і багатокомпонентних стилістичних конвергенцій, що забезпечує значну виразність аналізованого дискурсу в цілому. Установлені лінгвістичні жанрові риси АДНЛ свідчать про його своєрідність і самобутність. Отримані результати дослідження й використана комплексна методика аналізу може бути застосована для вивчення особливостей інших дискурсивних видів і підвидів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Алефиренко Н. Современные проблемы науки о языке /Ин-т языкозн. РАН. Москва: Флинта: Наука, 2005. 416 с.
2. Иссерс О. Речевое воздействие. Москва: Флинта: Наука, 2011. 224 с.
3. Мореховский А., Воробьева О., Лихошерст Н., Тимошенко З. Стилистика английского языка. Киев: Вища школа, 1984. 248 с.
4. Почепцов Г. Коммуникативно-прагматические аспекты семантики. Филол. науки. № 4. Москва, 1984. С. 30–37.
5. Риффатер М. Критерии стилистического анализа. Новое в зарубежной лингвистике. Москва: Прогресс, 1980. Вып. IX. Лингвостилистика. С. 69–97.
6. Словник тропів і стилістичних фігур / автор-укладач В. Святовец. Київ: Академія, 2011. 176 с.
7. Stern G. Meaning and Change of Meaning: With Special Reference to the English Language. Bloomington & L.: Indiana University Press, 1998. 434 p.
8. Turner G.W. Stylistics. Harmondworth: Perguin Press, 1975. 256 p.

УДК 811.112.2:005.591.6

ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

APPLICATION OF THE INFORMATION TECHNOLOGIES AS AN INNOVATIVE APPROACH TO THE STUDY OF THE GERMAN LANGUAGE

Середюк Л.А.,

*кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри практики німецької та французької мов
Рівненського державного гуманітарного університету*

Статтю присвячено дослідженню інформаційно-комунікаційних технологій на предмет використання на заняттях з іноземної мови. У статті проаналізовано важливість та актуальність застосування комп'ютерних інноваційних технологій у процесі вивчення німецької мови. Використання інформаційних технологій дозволяє стимулювати процес навчання, покращити сприйняття матеріалу, систематизувати набуті знання та мотивувати до подальшої роботи. Комп'ютер є помічником у розробленні уроку німецької мови, за допомогою якого вчитель може створювати оригінальні навчальні матеріали, які мотивують і націлюють учнів на успішний результат. Також застосування технічних засобів дає змогу створити атмосферу «автентичного» мовного середовища і розвинути «сприйняття» іноземної мови з її інтонацією, мовними структурами, кліше та ін.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні технології, інтернет-технології, комунікативна компетенція, інформаційна компетенція, мультимедійність.